

WORLD HISTORY / ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯDOI: doi.org/10.21272/shaj.2025.i45.p.100ANATOLIIV.HONCHARENKO¹, MATEUSZ KAMIONKA²¹Sumy State University (Sumy, Ukraine)ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4281-8735>²Jagiellonian University (Krakow, Poland)ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7316-145X>**THE ANTILLES IN THE COLONIAL CONTROVERSIES OF EUROPEAN STATES AT THE END OF THE 15TH – IN THE FIRST HALF OF THE 20S OF THE 17TH CENTURY**

Abstract. *The article explores the Antilles in the colonial contradictions of European powers at the end of the 15th – first half of the 1620s century. It clarifies the causes, course, and consequences of Spanish colonial expansion in the Antillean islands at the end of the 15th – first half of the 16th century. It highlights the features of French colonial policy in the region in the first half of the 16th century. It analyzes the Anglo-Spanish confrontation in the Antilles in the second half of the 16th century. The article describes the escalation of colonial contradictions between Spain and the Netherlands for dominance in the Antillean islands in the early 17th century.*

The discovery of the American continent at the end of the 15th – 16th century and the exaggerated rumors of its great wealth influenced the fate of this region, as well as the process of European colonization of the New World, especially in its early stages. Immediately after the discovery of America, Spain resolutely asserted its rights to the sole possession of the newly discovered territories. The Treaty of Tordesillas, concluded in 1494, and the papal bulls of Pope Alexander IV were intended to provide the official legal basis for the planned division of all lands outside Europe between Madrid and Lisbon, recognizing all future newly discovered lands as their exclusive property.

However, these intentions could not be realized, as Spain's claims to sole possession of all overseas territories were unacceptable to other European monarchies, primarily France. The precious metals that flowed from America to Europe became an immediate and extremely significant proof of the value of this continent, little known to Europeans. They became the goal of the westward movement for non-Iberian nations and were the defining stimulus in the desire of France and other European countries to challenge the Spanish-Portuguese division of overseas territories and obtain their own share.

In the second half of the 16th century, England began to dominate the expansion of non-Iberian countries into the New World. Despite successes in weakening the Iberian colonial monopoly, the nature of English expansion towards the Antilles did not fundamentally change compared to the previous period. The participation of royal authority in expeditions to the New World gradually intensified. While the expeditions of F. Drake in the 1570s and his circumnavigation cannot be considered state policy, the expeditions to the Antillean islands during the Anglo-Spanish War of 1585–1604, including the two aforementioned Drake expeditions, were directly related to the will of Queen Elizabeth I and her strategic plans. At the same time, this does not eliminate the question of the extent to which the colonial sphere was a distinct direction within the overall complex of England's international policy for official London.

In the early 17th century, a decisive blow to Spanish claims to a monopoly in the Caribbean Sea was delivered by the Netherlands, which made the colonization of the region by other

© 2025 by the author(s)

This article published by Sumy Historical and Archival Journal distributed under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) license

European states possible. The presence in the Antilles of a power with a huge fleet, such as the United Provinces then possessed, not only guaranteed security against attempts by the former masters of the region to restore their lost monopoly but was also an important economic condition for the start of colonization of the West Indies. Whereas non-Spanish vessels previously visited the region mostly from time to time, with the entry of the Netherlands onto the Caribbean stage, a permanent and large-scale presence of non-Spanish trading and warships became possible here. Thus, the necessary conditions were created for normal and regular trade links between the future non-Spanish colonies and Europe, even if not through the fleet of their own metropole.

Keywords: Antilles, Antilles Islands, Spain, France, England, Netherlands, colonialism, contradictions.

Citation. Honcharenko, A.V., Kamionka M. (2025). The Antilles in the colonial controversies of European states at the end of the 15th – in the first half of the 20s of the 17th century. *Sumy Historical and Archival Journal*. XLV, 100-112. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2025.i45.p.100

ГОНЧАРЕНКО А.В.¹, КАМІОНКА М.²

¹Сумський державний університет (Суми, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4281-8735>

²Ягеллонський університет (Краків, Польща)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7316-145X>

АНТИЛИ В КОЛОНІАЛЬНИХ ПРОТИРІЧЧЯХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ НАПРИКІНЦІ XV – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РОКІВ XVII СТ.

Анотація. В статті досліджено Антили в колоніальних протиріччях європейських держав наприкінці XV – першій половині 20-х рр. XVII ст. З'ясовано причини, хід та наслідки колоніальної експансії Іспанії на Антильських островах наприкінці XV – першій половині XVI ст. Висвітлено особливості колоніальної політики Франції в цьому регіоні в першій половині XVI ст. Проаналізовано англо-іспанське протистояння на Антилах в другій половині XVI ст. Охарактеризовано загострення колоніальних суперечностей між Іспанією та Нідерландами за панування на Антильських островах на початку XVII ст.

Відкриття Американського континенту наприкінці XV–XVI ст. та чутки про великі багатства вплинули на долю цього регіону, а також на процес європейської колонізації Нової Світу. Відразу після відкриття Америки Іспанія рішуче заявила про свої права на одноосібне володіння нововідкритими територіями. Укладений у 1494 р. Тордесільяський договір та булли папи Олександра IV повинні були сформувати правове підґрунтя для поділу всіх земель, які були за межами Європи, між Іспанією та Португалією і визнати всі відкриті в майбутньому землі їхньою винятковою власністю.

Проте ці наміри не вдалося реалізувати, оскільки претензії Іспанії на одноосібне володіння всіма заморськими землями були неприйнятні для інших європейських країн, перш за все, Франції. Дорогоцінні метали, що хлинули з Америки до Європи, стали вагомим доказом цінності цього маловідомого європейцям континенту. Вони стали метою руху на Захід неіберійських націй і визначальним стимулом у прагненні Франції та інших європейських держав заперечити іспано-португальський поділ заморських територій, отримавши у ньому свою частку.

В другій половині XVI ст. в експансії неіберійських країн до Нового Світу почала домінувати Англія. Не дивлячись на успіхи в ослабленні іберійської колоніальної монополії, характер англійської експансії у напрямку Антил порівняно з попереднім періодом принципово не змінився. Поступово активізується участь королівської влади в експедиціях до Америки. Водночас це не знімає питання про те, наскільки для офіційного Лондона колоніальна сфера була особливим напрямом у загальному комплексі міжнародної політики Англії.

На початку XVII ст. вирішального удару іспанським домаганням на монополію в Карибському морі завдали Нідерланди. Це зробило можливою колонізацію регіону іншими європейськими державами. Присутність на Антилах Сполучених Провінцій, які мали величезний флот, не тільки гарантувала безпеку від спроб Іспанія відновити втрачену монополію, а й була важливою економічною умовою для початку колонізації Вест-Індії. Якщо раніше неіспанські судна час від часу навідувалися до цього регіону, то після появи в колоніальному протистоянні Нідерландів стала можливою постійна і широкомасштабна присутність тут торгових і військових кораблів Сполучених Провінцій. Отже, створювалися необхідні умови нормальних і регулярних торгових зв'язків майбутніх неіспанських колоній з Європою, нехай навіть і не через флот своєї метрополії.

Ключові слова: Антили, Антильські острови, Іспанія, Франція, Англія, Нідерланди, колоніалізм, протиріччя.

Цитування. Гончаренко, А.В., Каміонка, М. (2025). Антили в колоніальних протиріччях європейських держав наприкінці XV – у першій половині 20-х років XVII ст. *Сумський історико-архівний журнал*. XLV, 100-112. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2025.i45.p.100

В XXI ст. світове співтовариство поставлене перед фактом існування багатопольного світу, в якому провідні держави сучасності здатні диктувати умови економічної і політичної взаємодії. Ця думка знаходить ідеологічне та теоретичне обґрунтування в цих країнах та за їх межами, вони мають і реалізують свої інтереси в будь-якій точці планети. Шляхом політичного маневрування, угод з політичною елітою, а також прямого втручання у внутрішні справи інших держав геополітичним гегемонам вдалося зберегти і розширити сформовані раніше відносини економічної залежності з країнами “третього світу”.

Специфічною “лабораторією”, де з урахуванням місцевої специфіки і реалій кінця XV–XVIII ст. відпрацьовувалася модель панівного статусу великих держав, була система колоніалізму, яка зараз трансформується в “новий світовий порядок”, а також методи неокolonіального панування.

Політико-економічне і військове втручання європейських країн у колоніальні питання переслідувало далекосяжні геостратегічні цілі. Придбання і використання колоній як потужного плацдарму для посилення європейської експансії повинно було сприяти активному проникненню країн Європи в Північну та Південну Америку. Методи виконання цього завдання, розроблені архітекторами зовнішньої політики великих держав наприкінці XV–XVIII ст. сформували класичну модель дій європейського колоніалізму в інших регіонах.

Історіографія порушеної нами проблематики багаточисельна. Серед праць зарубіжних дослідників, перш за все, необхідно виокремити роботи А. Ньютона, Е. Вільямса, С. Гослінга, М. Девез, К. Єндрюс, Д. Копелева, А. Кушніра (Newton, 1933; Williams, 1970; Goslinga, 1971; Devize, 1977; Goslinga, 1979; Andrews, 1984; Копелев, 1997; Кушнір, 2003). В українській історичній науці колоніальна боротьба великих держав за Антили практично не вивчалася. Окремі аспекти колоніальної політики країн Європи щодо Антил були розглянуті А. Гончаренком (Гончаренко, 2022a; Гончаренко, 2022b; Гончаренко, 2024).

Аналіз історіографії проблеми дозволяє зробити висновок, що в науковій літературі присутній фактичний матеріал з поставлених у роботі проблем, окреслені основні лінії колоніальної політики європейських країн щодо Антил наприкінці XV–XVII ст. Проте дослідники не приділяють достатньої уваги місцю та ролі Антильських островів у колоніальних суперечностях великих держав у зазначений період.

Саме тому, мета цієї статті – дослідити Антили в колоніальних протиріччях європейських держав наприкінці 90-х років XV – першій половині 20-х років XVII ст.

Після того, як у 1492 р. експедиція Христофора Колумба досягла Нового Світу, першими територіями невідомого до того часу континенту, що зустрілися на шляху

мореплавців, були острови, які входять до Антильського архіпелагу – Гаїті (до XIX ст. мали назву Еспаньйола або Санто-Домінго) та Куба. Відкриті під час перших дослідницьких плавань великого генуезця, Антили стали першим каменем у фундаменті колоніальних володінь Мадриду в Америці, а також відправною точкою для подальшого просування конкістадорів на Захід. Проте доля цих островів у складі Іспанської колоніальної імперії, формування та розширення якої у XVI ст. відбувалось бурхливими темпами, виявилася вельми своєрідною та повною контрастів.

На початку колонізації Іспанією Нового Світу і до 30-х років XVI ст. її володіння на Антилах розвивалися досить динамічно. Історична доля іспанських Антил у цей період визначалася двома процесами, що відбувалися паралельно – з одного боку, надмірна експлуатація тубільного населення, невідомі раніше хвороби і голод за кілька десятиліть призвели до майже повного зникнення індіанців Великих Антил. Чисельність автохтонного населення напередодні іспанської колонізації за орієнтовними оцінками сягала 1 млн. чоловік. З іншого боку, на зміну їм прийшли власне іспанці. І, хоча масштаби їхнього переселення не встигали за зменшенням тубільців, проте їх чисельність на Антилах у цей час постійно збільшувалась (Newton, 1933: 17-20; Devèze, 1977: 35-38, 46-57). Саме такий розвиток історії іспанських Антил пояснює відсутність певного симбіозу іспанців та тубільного населення, що було характерним для історії багатьох регіонів континентальної іспанської Америки.

Вихідці, перш за все, з Кастилії, яка тривалий час постачала основну масу переселенців до Нового Світу, іспанці стали одноосібними господарями цих територій і відтворили на Антильських островах звичну для себе модель організації життя. Найбільш яскравим та характерним її елементом було відтворення муніципальної системи Іспанії. Саме в цей період на Великих Антилах відбувається створення цілої мережі міст, організованих на кшталт міст метрополії, причому їх розміри та населення невинно зростали. У той же час був сформований основний кістяк іспанських володінь на Антилах, до якого входили всі острови групи Великих Антил – Куба, Пуерто-Ріко, Санто-Домінго і Ямайка (Devèze, 1977: 52-56, 61-66; The Cambridge, 1984: 169).

Одночасно із заселенням відбувалось економічне освоєння новопридбаних Іспанською монархією територій. У цій сфері на ранньому етапі колонізації істотну роль відігравало гірничорудне виробництво. Острови мали невеликі запаси золота, і саме на них звернули увагу іспанці, основною метою яких був пошук і видобуток дорогоцінних металів. У 1521–1530 рр. 97% дорогоцінного металу, що надходив з Америки до Іспанії, становило антильське золото, і лише 3% – срібло з континенту (Devèze, 1977: 81; Гончаренко, 2022b: 23).

Поступово з'явилися зміни в соціально-економічній сфері – безперервне скорочення тубільного населення Антил, яке було основною робочою силою в золотовидобутку. Ця негативна тенденція відразу ж гостро поставила питання про пошук нових трудових ресурсів, що в решті-решт призвело до початку активного розвитку іспанської работоргівлі в Новому Світі. В той же час, поряд із дорогоцінними металами до торгівельного обігу Старого і Нового Світу поступово долучались і збільшували свою частку в ньому нові товари, які могла поставляти Америка Європі – тропічні культури (тютюн, цукор, імбир, какао). З'являвся певний, більш-менш стійкий попит на ці товари, виник стимул для їх вирощування, і в цьому вже вбачаються передумови для формування плантаційної економіки (Newton, 1933: 20-24; Williams, 1970: 25-45; Devèze, 1977: 70-71; The Cambridge, 1984: 162-168).

Значні зміни в долі іспанських Антил відбулись після відкриття нечуваних багатств Американського континенту. Це миттєво викликало відтік населення з густонаселених антильських володінь Іспанії на континент, а у довгостроковій перспективі наслідки цього

для островів були ще більш згубними. Відтепер інтереси метрополії були пов'язані з Американським континентом, який давав левову частку надходжень в її скарбницю і приховував, як здавалося, ще незвідані багатства.

Саме ці незвідані багатства були пріоритетною метою переселенців з Європи. Спочатку іспанська колонізація не знала практики примусової депортації, інституту кабальних слуг, які стали невід'ємними рисами англійської та французької колонізації століттям пізніше. Основними її учасниками були вільні переселенці, в більшості з яких і в думках не було осісти на нових землях. Їх головною метою було якнайшвидше збагачення. Для них Антили, маленькі острови, які вже були достатньо досліджені, представлялися лише предтеchoю нечуваних скарбів Індії, отримати які мріяв кожен конкістадор (Гончаренко, 2022b: 24).

До 1550 р. колоніальний обрій значно розширився і Антили стали лише маленьким авангардним бар'єром поруч із Мексикою і особливо Перу. Іспанці приїжджали до Антил у пошуках багатств. Рух на перспективний Захід захоплював найкращих, найсміливіших, іноді найбагатших покинути острови (Devèze, 1977: 81).

Дані, що наводяться в науковій літературі, свідчать про катастрофічне падіння чисельності населення іспанських Антил, запустіння, а досить часто і просто зникнення значної кількості міст, що з'явилися тут у попередній період. Наприклад, населення Сантьяго, на півдні Куби, яке було відправною точкою колонізації острова, до 1574 р. становило лише 9/10 населення, яке місто мало у 1520 р. (Devèze, 1977: 82). Не краще йшли справи і на інших островах. Все життя на них зосереджувалося практично повністю в межах одного-двох міст, в яких концентрувалася переважна більшість населення острова, що значно скоротилася.

Відбулись істотні зміни у структурі економіки Великих Антил. На відміну від раннього періоду поступово в ній дедалі більшу роль починало відігравати сільськогосподарське виробництво тропічних культур – цукру, тютюну, імбиру тощо (Williams, 1970: 25-29; Devèze, 1977: 70-71). Проте розвиток слабких паростків плантаційної економіки іспанських Антил гальмувався малим інтересом монархії та приватних осіб до цих територій.

Крім того, нестабільна ситуація в регіоні, пов'язана з присутністю в Карибському морі іноземних піратів, ще більше загострювала ситуацію. В цілому наприкінці XVI ст. на всій території антильських володінь Мадрида проживало не більше 20 тис. чоловік усіх рас, що становило близько 1 жителя на 10 км (Devèze, 1977: 83). Після розквіту в перші десятиліття XVI ст. іспанські Антили увійшли у період глибокого економічного занепаду та демографічної стагнації, що розтягнувся на декілька століть.

Саме такий стан справ і зумовив ту обставину, що володіння Іспанії в Антильському архіпелазі так ніколи і не вийшли за межі Великих Антил, заселених ще в перші десятиліття колонізації. Малі Антильські острови, на яких мешкали войовничі карибські індіанці, хоч і були відомі іспанцям, проте ніколи не були об'єктом серйозних спроб колонізації з їхнього боку. Мадрид, мабуть, відлякували об'єктивні проблеми освоєння цих територій. Подальша ж колонізація Американського материка зайняла всі думки, сили і засоби монархії та колоністів, що їх вже практично не цікавили Малі Антили, незважаючи на важливе стратегічне становище «вхідних дверей» Американського континенту (Гончаренко, 2022b: 25).

Першою європейською державою, яка виступила проти панування Іспанії у Новому Світі була Франція. У складних умовах протистояння цих двох європейських монархій, яке стало невід'ємною рисою міжнародних відносин тієї епохи, французькі корсари стали сильними опонентами іспанців на морі. Активізація франко-іспанських військових конфліктів постійно загрожувала контактам метрополії з її володіннями в Америці та збору данини з потоку коштовностей, що йшли до Іспанії з Нового Світу. Одним з перших найбільш відомих епізодів цього морського протистояння було захоплення корсаром

Жаном Флері (1480-ті – 1527 рр.) у 1523 р. галеону “Алонсо де Авіла”, який мав доставити золото ацтеків, захоплене Ернаном Кортесом (1485–1547 рр.), Карлу V (1550–1558 рр.) (Newton, 1933: 48; Копелев, 1997: 172). І хоча на початку сфера діяльності Франції обмежувалася лише водами, які омивали Європу, незабаром жага захоплень та наживи у контексті загострення франко-іспанських протиріч привели французів до берегів Америки, які стали одним з епіцентрів цього протистояння. Саме іспанські Антили стали першими володіннями, які побачили появу французьких колонізаторів (Гончаренко, 2022а: 32-33).

Свідчення про початок проникнення Франції на Антильські острови уривчасті та обмежуються даними про випадки нападів французів на іспанські кораблі і поселення. Перші французькі судна були помічені біля Пуерто-Ріко в 1528 р. У період війни між Францією та Іспанією в 1536–1544 рр. французи атакували Кубу та іспанські поселення на венесуельському узбережжі. У відповідь на ці дії Іспанія в Америці, а також в європейських водах посилила захист мореплавання між метрополією та її колоніями в Новому Світі. Саме в цей час розпочалася розробка системи щорічних збройних конвоїв, які здійснювали все сполучення між Мадридом та його американськими володіннями замість одиночних суден, як це було раніше (Newton, 1933: 52-57; Devèze, 1977: 84; Hoffman, 1980: 24-37).

У другій половині 40-х років XVI ст. спостерігалось певне затишшя у франко-іспанському протистоянні в Новому Світі. Проте початок війни між цими країнами (1552–1559 рр.) призвів до посилення французької загрози, а іноземні корсари і контрабандисти стали постійними гостями Карибського моря (Newton, 1933: 57-59; Hoffman, 1980: 65-70; Гончаренко, 2022а: 33).

Внаслідок серйозного загострення ситуації в Антилах і Карибському басейні через дії французів, до Америки було відправлено найкращого іспанського військово-морського фахівця того часу Педро Мендеса де Авілеса (1519–1574 рр.). Основним завданням де Авілеса, якого було призначено капітан-генералом “армади з охорони флотів Індій”, було посилення боротьби з проникненням інших держав у Карибське море та покращення обороноздатності іспанських Великих Антил. Саме ці колоніальні володіння стали передовим форпостом Іспанії в Новому Світі. Новий капітан-генерал здійснив цілий комплекс заходів, який передбачав значне посилення укріплень фортець іспанських Антил. Також було збільшено кількість іспанських військових кораблів у Карибському морі. І хоча проходи через Малі Антили, які були основним шляхом європейських кораблів до басейну Карибського моря, повністю не потрапили під контроль Іспанії, не було також створено постійно діючої військової ескадри на Антилах, як це пропонував де Авілес, проте навіть вжитих заходів було достатньо для того, щоб ефективно протидіяти нападам на колонії Іспанії в Америці (Newton, 1933: 74-75, 82-83, 96-97; Andrews, 1984: 124; The Cambridge, 1984: 126-136, 172-174).

Проникнення Франції та інших європейських держав у Новий Світ не обмежувалося збройними нападами на кораблі та колонії Іспанії. Піратство і каперство були найпомітнішими його елементами, проте, не найбільш масштабними за своїм значенням. Практично завжди поруч з ними йшла контрабанда, яка відіграла значну роль в історії Америки. На відміну від піратів і корсарів контрабандисти залишалися в тіні, хоча довгий час кордон між першими і другим був досить умовним. Контрабандисти тієї доби були завжди гарно озброєні для плавань у заборонені води, де постійно треба бути насторожі, а при нагоді і застосувати силу, щоб змусити торгувати із собою (Hoffman, 1980: 116; Andrews, 1984: 118-120). На початку війни в Європі або, якщо була нагода, контрабандисти теж грабували іспанців.

Про масштаби контрабандної торгівлі на Антилах свідчить той факт, що згідно з даними деяких дослідників, у другій половині XVI ст. з 10 суден, що виходили з гаваней Куби, лише 2 прямували до Іспанії (Devize, 1977: 85; Гончаренко, 2022а: 34). Всупереч війнам, офіційним заборонам та заходам боротьби з контрабандою, вона процвітала за згодою і до повного задоволення колоністів, ставши характерною рисою всіх колоніальних суспільств Нового Світу.

Незважаючи на активізацію французької колоніальної експансії в Америці на початку XVI ст. не можна вважати всі ці заходи політикою держави. Безумовно, політична воля королівської влади у колоніальній області чітко прослідковується. У багатьох працях з історії колонізації згадують висловлювання Франциска I (1494–1547 pp.) під час укладання Камбреського миру 1529 р.: “Сонце світить для мене так само, як і для інших, і хотів би я бачити той пункт у заповіті Адама, де їм (Іспанії та Португалії) надається ця велика спадщина! Хай вони, принаймні, дозволять мені, як їхньому братові, взяти звідти свою частку” (Hardy, 1928: 25).

Проте для Франциска I та його наступників заморські землі були лише одним із напрямків протистояння з Іспанією, ніж якоюсь особливою сферою. Крім того, зайнята війнами в Європі Франція не мала сил і засобів для реалізації активної експансії в Західній півкулі. Єдиною операцією Парижу в цьому напрямку можна вважати державно-приватну експедицію Джованні да Веррацано (1485–1528 pp.) до берегів Нового Світу (Гончаренко, 2022а: 35).

У такій ситуації королівській уряд міг надати лише моральну та дипломатичну підтримку своїм підданим, які ризикнули кинути виклик іберійській колоніальній гегемонії. Втім навіть цього було цілком достатньо. Традиція мовчазної політичної підтримки зберіглася і за короля Генріха II (1519–1559 pp.). Згідно з франко-іспанським мирним договором у Като-Камбресі (1559 р.) всі французькі кораблі, захоплені на захід від Лінії Дружби в американських водах, вважалися піратськими. Монархія знімала з себе всю відповідальність за операції своїх підданих в Америці, надавши їм повну свободу дій на свій страх та ризик (Кушнір, 2003: 44–45).

Внаслідок цього вся французька діяльність у Новому Світі була справою приватних осіб. Кораблі, що йшли до берегів Америки з портів Франції, споряджалися переважно купцями та арматорами портових міст, серед яких були і відомі особи (батько і син Анго з Дьєппа). Для цих кіл, які відгравали значну роль у фінансуванні та організації заморських підприємств, торгівля та каперські операції були прибутковою справою. Саме приватні французькі судна і навіть цілі флотилії вели у той час торгівлю біля берегів Бразилії та американських колоній Іспанії, грабували іспанців на Антилах. У той же час “приватники”, які були рушійною силою та ініціаторами колоніальної експансії Французької монархії, були дуже різномірними. Це були окремі особи та цілі компанії, відповідно сили та засоби, які вони мали, могли варіюватися від одного корабля до цілих флотів (Кушнір, 2003: 45; Гончаренко, 2022а: 35). Конкуренція буржуазії з різних портових міст, яка додалася до цього, призводила до того, що про жодну стратегічну єдність дій в галузі заморської експансії не могло бути й мови.

Щодо колоніальних підприємств, то архітектори французької колоніальної експансії більш пізньої доби (Ісаак де Разіллі та інші) дорікали торговим колам, що вони шукали моментального прибутку і були недостатньо зацікавлені у самій колонізації, яка була ризикованою справою, вимагала значних капіталовкладень та не давала віддачі, тим більше швидкої (Разіллі, 1961: 344). Більшість купців і арматорів у період правління Франциска I і Генріха II, як і їх нащадки, займалася в Новому Світі звичними торгівлею і каперством, не ризикуючи вкладати гроші у колонізаційні проекти. І хоча перші спроби заснування французьких колоній в Америці відносяться до цього періоду, проблема участі в цих підприємствах торгових кіл – основного двигуна заморської експансії тієї доби – остаточно не з’ясована.

Загострення релігійної ситуації у Франції негативно вплинуло на її колоніальну політику. Більшість міст, які були центрами заморської експансії, взяли активну участь у протистоянні протестантів і католиків, як і самі купці та арматори, багато з яких були протестантами. Унаслідок цього, в другій половині XVI ст. першість у колоніальній експансії на Антилах і у всій іспанській Америці переходить до іншої держави – Англії (Кушнір, 2003: 45; Гончаренко, 2022а: 35).

Англія другою після Франції виступила проти панування Іспанії у Новому Світі. Англійські корсари стали потужними суперниками іспанців на морі. Активізація англо-іспанських військових конфліктів постійно загрожувала контактам метрополії з її володіннями в Америці та збору данини з потоку коштовностей, що йшли до Іспанії з Нового Світу.

У другій половині XVI ст. першість в колоніальній експансії на Антильських островах та у всій іспанській Америці переходить до Англії. Незважаючи на те, що до 1585 р. між Іспанією та Англією не було стану війни, це не заважало загострюватися конфлікту між цими країнами. Однією з арен англо-іспанського протистояння були американські колонії Мадриду, де діяла ціла група “джентльменів удачі” королеви Єлизавети I (1533–1603 рр.) – Ф. Дрейк, Дж. Гоукінс, В. Релі та багато інших, які залишилися в тіні більш відомих колег (Гончаренко, 2024: 152).

Найбільш масштабними та гучними були експедиції Френсіса Дрейка (1540–1596 рр.). У 1573 р. він напав на панамський перешийок, захопивши караван зі сріблом (Newton, 1933: 85-93; Andrews, 1984: 129-131; Копелев, 1997: 217-218). Після цього була експедиція до тихоокеанського узбережжя іспанських володінь в Америці (1577–1580 рр.), що принесла пірату славу і лицарське звання. Не залишилися осторонь його дій і Антили. Саме в Карибському регіоні розгорнулися широкомасштабні військові експедиції Ф. Дрейка. Якщо раніше під його командуванням було декілька суден, то під час плавання 1585–1586 рр. він керував флотилією з 25 великих кораблів та 2300 солдатів. Англійці пограбували порт Санто-Домінго, Сент-Огюстен у Флориді, бомбардували Гавану. Найбільшим успіхом Ф. Дрейка було захоплення і розграбування Картахени, що принесло багату здобич (Newton, 1933: 99-107; Devèze, 1977: 86-87). Це викликало обурення короля Іспанії Філіпа II (1527–1598 рр.) і стало однією з причин, яка детермінувала відправку “Непереможної армади” (1588 р.).

Фінальним акордом операцій сера Френсіса Дрейка в американських водах була експедиція 1595–1596 рр., під час якої він та Джон Гоукінс знову спробували здійснити широкомасштабне вторгнення в Карибське море. Маючи 2500 солдатів, вони атакували Сан-Хуан у Пуерто-Ріко, але зазнали втрат і були змушені відступити. Після невдачі у Пуерто-Ріко флот направився до материка. Англійці крейсували біля венесуельського узбережжя та біля панамського перешийка, атакували і пограбували Помбре де Дьос, де в січні 1596 р. Ф. Дрейк помер. Однак спроба захопити багатий Портобело провалилася (Newton, 1933: 110-14; Devèze, 1977: 87). Останньою значною операцією англійців на Антилах було захоплення флотом графа Кумберленда столиці Пуерто-Ріко – Сан-Хуана в 1598 р. (Newton, 1933: 114-117; Кушнір, 2003: 46; Гончаренко, 2024: 152-153).

У контексті цього важливим є питання участі державних структур Англії в заморських експедиціях. Іспанська Америка була лише однією з арен англо-іспанського протистояння, одним із напрямків, на якому можна було завдати чутливого удару Мадриду в ситуації непримиренної боротьби в Європі. Що стосується безпосередньої участі офіційного Лондону в боротьбі на заморському фронті англо-іспанського антагонізму, то він у той час не мав коштів, щоб грати в ній визначальну роль. За безумовної моральної та дипломатичної підтримки антиіспанських операцій у Новому Світі, Англія виступала лише як одна з її учасниць, причому далеко не найбільша. Так, у складі експедиції Ф. Дрейка в 1585–1586 рр. було лише 2 королівські судна з 25 (Newton, 1933: 98; Andrews, 1984: 223). Держава була лише пайовиком каперських підприємств своїх підданих.

Важко однозначно відповісти і про плани монархії щодо колонізації Нового Світу і, зокрема, Антил. Королева Єлизавета I була політиком-реалістом і чудово усвідомлювала, що сили Англії у той час не співставні з можливостями Мадрида. Саме тому у своїх планах щодо Антильських островів вона, скоріш за все, розраховувала показати Філіпу II слабкість захисту життєво важливого для нього потоку американського срібла, який англійці в будь-який момент можуть перекрити, і тим самим змусити іспанською короля бути більш

зговірливим у питаннях європейської політики. Для реалізації цієї мети періодичні напади на Антили без серйозних спроб закріпитися були цілком слушні (Andrews, 1984: 224-229, 235-236, 240-241). Англійська монархія розглядала можливість закріпитися на будь-яких іспанських територіях у Новому Світі, проте ці плани були навряд чи здійсненні (Newton, 1933: 104, 116; The Cambridge, 1984: 378; Кушнір, 2003: 48; Гончаренко, 2024: 153-154).

Головною рушійною силою заморської експансії Англії в добу Єлизавети I були приватні особи. У фінансуванні цих експедицій приймали участь купці і арматори приморських міст, для яких каперські і торгові підприємства були звичною справою. Фінансову підтримку подібним плаванням надавали фінансові кола Сіті, придворні та навіть королева, виступаючи як приватні особи (Williams, 1970: 102-103; Andrews, 1984: 122-123, 125, 143-144). Це визначалося особливостями істеблішменту Англії, тісно пов'язаного з буржуазією, особливо торговою. Не дивлячись на широке коло організаторів і учасників заморської експансії, вона зводилася до двох напрямків – каперства та контрабандної торгівлі з іспанською Америкою. Якщо перше стало найвідомішою сторінкою проникнення Англії у Новий Світ, то контрабанда, про масштаби якої можна лише здогадуватися, існувала в його тіні. Взаємозв'язок цих двох явищ підтверджує те, що Ф. Дрейк розпочинав свою кар'єру як звичайний контрабандист, капітан одного із суден свого дядька Дж. Гоукінса, який займався работоргівлею з Іспанською колоніальною імперією. Знищення третьої експедиції Дж. Гоукінса в Мексиці флотом віце-короля та зростання напруженості в англо-іспанських відносинах спричинили перехід Ф. Дрейка і Дж. Гоукінса до лав корсарів (Newton, 1933: 75-79; Andrews, 1984: 126-129; Кушнір, 2003: 49; Гончаренко, 2024: 154-155).

На початку XVII ст. у Карибському морі встановилося певне затишшя, і Антильські володіння Іспанії отримали перепочинок від широкомасштабних нападів чужинців, подібний до того, який був під час війни з Англією (1585–1604 pp.). Присутність суден піратів, корсарів, контрабандистів і торговців у Карибському морі стала вже повсякденністю. Головною причиною послаблення військового тиску Англії на іспанські Антили були зміни у Старому Світі. Події, що відбувалися в Європі, завжди відображалися і за океаном. Після смерті королеви Єлизавети I у 1603 pp., сходження на престол Якова I (1566–1625 pp.), укладання в 1604 р. Лондонського миру з Іспанією, напруга в англо-іспанських відносинах значно зменшується, що відображається на ситуації у Новому Світі (Newton, 1933: 118; Andrews, 1984: 253-254; Кушнір, 2003: 47).

Проте існувала також інша причина послаблення інтересу англійців до Карибського регіону. Значну роль в експансії Англії протягом майже двадцяти років відграватиме Гвіана, де англійці розраховували знайти міфічне Ельдорадо. Англійські гіпотези про місцезнаходження цієї легендарної країни спиралися, перш за все, на відомості, зібрані іспанськими експедиціями в басейні Оріноко, де конкістадори знайшли незначну кількість золота. До створення легенди про Ельдорадо був причетний Волтер Релі (1554–1618 pp.), який отримав повідомлення учасників іспанських експедицій у цьому регіоні. Відомий пірат виявився водночас і активним прихильником гіпотези, яку сам і запропонував, про що свідчать його експедиції до Гвіани, а також книга “Відкриття великої, багатой і прекрасної Гвіанської імперії” (1596 р.) (Andrews, 1984: 287-294; Кушнір, 2003: 47; Гончаренко, 2024: 155). Праця В. Релі популяризувала легенду про Ельдорадо та сприяла розповсюдженню чуток про скарби Нового Світу. Вона також була додатковим, а можливо й визначальним стимулом інтересу європейців до Гвіани, яка була ще більш привабливою, оскільки її багатства не треба було заперечувати в іберійців. Це була нічийна територія на далекій периферії колоніальних володінь Іспанії.

Значні зміни у колоніальному протистоянні європейських держав за Антильські острови детермінувала поява в Карибському регіоні Нідерландів, яка стала помітною

після розгрому “Непереможної Армади”, в 1590–1592 рр. Спочатку, інтереси голландців полягали у задоволенні своїх потреб у солі, необхідної для ведення важливої для Сполучених Провінцій балтійської торгівлі (Newton, 1933: 124-125; Goslinga, 1971: 116-118; Goslinga, 1979: 20; Andrews, 1984: 284-285). Втративши доступ до солі Сетубала внаслідок іспано-португальської унії 1580 р., Нідерланди, які вели активну війну з королем Іспанії Філіпом II, звернули увагу на соляні поклади Арайї на венесуельському узбережжі. Саме до цього регіону був спрямований основний напрямок голландських експедицій у Карибське море. Кількість нідерландських кораблів, які вирушали за сіллю в Арайю, швидко збільшувалася. Іспанська адміністрація провінції спочатку була майже безсила протистояти такій нахабній і широкомасштабній експансії (Goslinga, 1971: 117-122).

Дії голландців не обмежувалися лише видобутком солі. Саме в цей період відбувається занепад ловлі перлини на прилеглих мілинах острова Маргарита. Поряд із солевидобуванням нідерландці вели активну контрабандну торгівлю з іспанськими колоністами венесуельського узбережжя (Newton, 1933: 125; Andrews, 1984: 284-285; Кушнір, 2003: 49; Williams, 2010: 247, 249). Цікаво, що саме тоді проявилися особливості голландської торгівлі, яка відіграла значну роль в історії Антилу першої половини XVII в. Маючи в своєму розпорядженні величезний торговий флот і розвинену промисловість, Нідерланди могли запропонувати своїм торговим партнерам товари набагато дешевші, якісніші, а головне, що вони надходили більш регулярно і у більших кількостях, ніж постачалися з метрополії.

Не дивлячись на те, що тоді заморська експансія Сполучених Провінцій ще зберігала вже відомі на прикладі Франції та Англії форми організації і велася поки що силами окремих купців і невеликих компаній, голландський досвід у колоніальній сфері розвивався надзвичайно динамічно. Проте нові форми організації колоніальної експансії були вперше випробувані не у Західній, а у Східній півкулі. В 1602 р. у Сполучених Провінціях створюється Ост-Індська Компанія, яка була наймогутнішим знаряддям колоніальної експансії Нідерландів у Південно-Східній Азії та захоплення португальської колоніальної імперії (Кушнір, 2003: 50).

Голландський досвід створення такої компанії можна вважали революційним. По-перше, хоча подібна форма організації у сфері заморських підприємств була не нова, але Компанія подібного розміру з капіталами і коштами, які вона мала, була створена вперше. Її створення було можливим завдяки новим принципам організації капіталу, що став набагато більш відкритим. Компанія було акціонерним товариством, а не камерним об’єднанням групи купців. Саме звідси широкий притік коштів, і, як наслідок, значне збільшення можливостей Компанії (Klerck, 1938: 202-203; Нума, 1942: 64-67).

По-друге, сам характер цієї організації був дуже своєрідним. Будучи по суті акціонерним підприємством з величезною часткою приватного капіталу, Ост-Індська Компанія в багатьох аспектах була державною справою. Не випадково одним із ініціаторів та активних учасників її створення був великий пенсіонарій Голландії Ян ван Олденбарнавелт (1547–1619 рр.). Останнє дозволяло їй, з одного боку, вести політику, спрямовану на максимальне вилучення прибутку, щоб задовольнити своїх пайовиків, гнучко реагувати на зміни кон’юнктури і бути достатньо вільною від прямого адміністративного впливу держави. З іншого боку, Компанія була інструментом реалізації політики Сполучених Провінцій у Східній півкулі (Кушнір, 2003: 50). Втім, подібне переплетіння державних та приватних інтересів було не дивним для “республіки купців”.

Створення цієї Компанії було б неможливо без врахування специфіки соціально-економічної та політичної організації Нідерландів. Успіх Ост-Індської Компанії у швидкому знищенні португальського панування в Азії став підтвердженням вірності обраних шляхів та засобів дій у колоніальній сфері, а голландська модель організації заморської експансії надовго стала предметом захоплення та заздрощів іноземців.

Катализатором початку нового етапу дій голландців у західному напрямку було закінчення 20-річного перемир'я між Сполученими Провінціями та Іспанією в 1621 р. і, як наслідок цього, відновлення війни. В тому ж році в Нідерландах створюється Вест-Індська Компанія, також організована на основі акціонерного принципу, яка мала такий же напівдержавно-напівприватний характер (Newton, 1933: 138-140; Boxer, 1957: 7-10; Goslinga, 1971: 89-106). Сфера інтересів цієї Компанії охоплювала всю Західну півкулю. До кінця 50-х років XVII ст. основним напрямом дій Компанії була Бразилія – саме тут, як і на Сході, голландці хотіли мати справу з слабшою Португалією (Кушнір, 2003: 51). У той же час, в контексті іспано-нідерландської боротьби, Компанія не могла залишити без уваги Карибське море, де прагнення нідерландців не відрізнялися від планів їхніх французьких та англійських попередників.

Війна між Іспанією та Сполученими Провінціями, як і раніше, передбачала розвиток каперського промислу. Саме цим і зайнялася голландська Вест-Індська Компанія. З 1623 р. її флоти щорічно відправляються в Карибське море (Goslinga, 1971: 144-172; Devèze, 1977: 134-135; Goslinga, 1979: 21-22). Ті сили, які мала Іспанія в регіоні, могли боротися з окремими іноземними суднами, але були не в змозі протистояти добре озброєним військовим ескадрам і каперству, організованому в державному масштабі.

Мрія всіх корсарів, іспанські флоти, що перевозили скарби до Європи, не давала спокою нідерландцям, але на відміну від своїх попередників, вони мали в своєму розпорядженні сили, щоб їх захопити. Саме так і сталося в 1628 р., коли голландському адміралу П. Хейну нарешті вдалося перехопити іспанський флот у Мантанзасі на узбережжі Куби і заволодіти нечуваною здобиччю в 15 млн. флоринів (Goslinga, 1971: 173-202). Нав'язлива ідея противників Іспанії нарешті втілювалася в життя.

Дії голландців були лише найбільш яскравою і значною сторінкою неіспанської експансії в Антилах та Карибському регіоні в два перші десятиліття XVII ст. Їм належить першість серед європейських націй, чий кораблі борознили антильські води в той час, але не монополія в діях. Відвідавши з іспанськими кораблями Гваделупу в 1624 р. Т. Гейдж зазначав, що місцеві індіанці мали велику кількість європейських предметів, отриманих ними в обмін на продовольство від суден, що заходили туди. Він констатував, що це були речі англійського, французького та голландського виробництва (Кушнір, 2003: 52). Торгівля неіспанців з Новим Світом як і раніше тривала.

Проникнення Нідерландів у Карибський регіон виходило далеко за межі успішних корсарських експедицій. Потужна експансія і панування флотів голландської Вест-Індської Компанії в раніше закритих водах, де неіспанці з'являлися лише мимохідь під час корсарських чи торгових експедицій, свідчили про катастрофічне падіння контролю над ситуацією в регіоні з боку Іспанії та втрату нею морської могутності (Кушнір, 2003: 52). Плачевний стан справ, в якому Мадрид опинився на Антилах, поєднувався з ситуацією в Європі, де він далі втрачав свої позиції.

Таким чином, відкриття Американського континенту наприкінці XV–XVI ст. і чутки про незлічені багатства вплинули не лише на його долю, а і на весь процес європейської колонізації Нової Світу. І хоча майже відразу після відкриття Америки Іспанія рішуче заявила про свої права на одноосібне володіння нововідкритими територіями, а укладений у 1494 р. Тордесільяський договір та булли папи Олександра IV здавалося, повинні були сформувати офіційне правове підґрунтя під запланований поділ всіх земель, які були за межами Європи, між Мадридом та Лісабоном і визнати всі нововідкриті в майбутньому землі винятково їхньою власністю.

Подальший розвиток подій засвідчив, що ці наміри не вдалося реалізувати, оскільки претензії Іспанії на одноосібне володіння всіма заморськими землями були неприйнятні для інших європейських держав, перш за все, Франції. Дорогоцінні метали, що хлинули з Америки до Європи, стали безпосереднім і надзвичайно вагомим доказом цінності цього поки що

маловідомого європейцям континенту. Вони стали метою руху на Захід неіберійських націй і стали визначальним стимулом у прагненні Франції та інших європейських країн заперечити іспано-португальський поділ заморських територій, отримавши у ньому свою частку.

У другій половині XVI ст. в експансії неіберійських країн до Нового Світу почала домінувати Англія. Не дивлячись на успіхи в ослабленні іберійської колоніальної монополії, характер англійської політики щодо Антиль у порівнянні з попереднім періодом принципово не змінився. Поступово активізується участь королівської влади в експедиціях до Нового Світу. Якщо експедиції Ф. Дрейка в 70-х роках XVI ст. та його навколосвітнє плавання не можна вважати державною політикою, то експедиції до Антильських островів у період англо-іспанської війни 1585–1604 рр., у тому числі й дві вищезгадані експедиції Ф. Дрейка, були безпосередньо пов'язані з волею королеви та її стратегічними задумами. Водночас це не знімає питання про те, наскільки для офіційного Лондона колоніальна сфера була особливим напрямом у загальному комплексі міжнародної політики Англії.

На початку XVII ст. вирішального удару іспанським домаганням на монополію в Карибському морі завдали Нідерланди, що зробило можливою колонізацію цього регіону іншими європейськими державами. Присутність на Антилах сили, що мала величезний флот, якою були тоді Сполучені Провінції, не тільки гарантувала безпеку від спроб Іспанії відновити втрачену монополію, а й була важливою економічною умовою для початку колонізації Вест-Індії. Якщо раніше неіспанські судна навідувалися в регіон здебільшого час від часу, то з виходом на арену Нідерландів стало можливим стверджувати про постійну і широкомасштабну присутність тут торгових і військових кораблів неіспанської держави. Отже, створювалися необхідні умови нормальних і регулярних торгових зв'язків майбутніх неіспанських колоній тут з Європою, нехай навіть і не через флот своєї метрополії.

*Дослідження виконано в рамках наукового проєкту «Легітимні обмеження свободи вираження поглядів в умовах зовнішньої агресії та/або гібридної війни» (0124U000546) за підтримки Міністерства освіти і науки України.

Література:

Гончаренко, 2022а – *Гончаренко А.В.* Антильські острови у колоніальній політиці Франції наприкінці XV – 50-х рр. XVI ст. *Сучасна наука: теоретичні та прикладні аспекти*. VII Всеукраїнська мультидисциплінарна науково-практична Інтернет-конференція, 31 липня 2022, Україна, Житомир: Збірник матеріалів. Київ: Яроченко Я.В., 2022. С. 32-37.

Гончаренко, 2022б – *Гончаренко А.В.* Іспанська колонізація Антиль наприкінці XV–XVI ст. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 19-20 травня 2022 року). Суми: Сумський державний університет, 2022. С. 22-26.

Гончаренко, 2024 – *Гончаренко А.* Антили в колоніальній політиці Англії у другій половині XVI – на початку XVII ст. *Україна–Латинська Америка: виклики та перспективи глобального партнерства*: матеріали II Міжнародної наукової конференції (24-25 листопада 2023 року). Одеса: Видавничий дім “Тельветика”, 2024. С. 151-156.

Копелев, 1997 – *Копелев Д.И.* Золотая эпоха морского разбоя. Пираты, флибустьеры, корсары. Москва: Остожье, 1997. 495 с.

Кушнир, 2003 – *Кушнир А.В.* Колонизация Антильских островов и англо-французское соперничество в Вест-Индии (XVII – первая половина XVIII в.): дис. ... канд. ист. наук: 07.00.03. Москва, 2003. 270 с.

Разилли, 1961 – *Разилли И.* Мемуар Исаака Разилли о французской колониальной экспансии (1626). *Средние века*. 1961. Вып. 20. С. 325-349.

Andrews, 1984 – *Andrews K.R.* Trade, plunder and settlement. Maritime enterprise and genesis of the British empire, 1480–1630. Cambridge: Cambridge University Press, 1984. 404 p.

Boxer, 1957 – *Boxer C.R.* The Dutch in Brazil, 1624–1654. Oxford: Clarendon Press, 1957. 327 p.

Devèze, 1977 – *Devèze M.* Antilles, Guyanes, la merdes Caraïbes de 1492 à 1789. Paris: Sedes, 1977. 382 p.

Goslinga, 1971 – *Goslinga C.Ch.* The Dutch in the Caribbean and on the Wild Coast, 1580–1680. Assen: Van Gorcum, 1971. 647 p.

Goslinga, 1979 – *Goslinga C.Ch.* A short history of the Netherlands Antilles and Surinam. The Hague; Boston: M. Nijhoff, 1979. 198 p.

Hardy, 1928 – *Hardy G.* Histoire de la colonisation française. Paris: Larose, 1928. 348 p.

- Hoffman, 1980 – *Hoffman P.E.* The Spanish Crown and the Defense of the Caribbean, 1535–1585. Precedent, Patrimonialism and Royal Parsimony. Baton Rouge and London: Louisiana State University Press, 1980. 312 p.
- Hyma, 1942 – *Hyma A.* The Dutch in the Far East. A history of the Dutch commercial and colonial empire. Michigan: Ann Arbor, 1942. 249 p.
- Klerck, 1938 – *Klerck E.S.* History of the Netherlands East Indies. Vol. 1. Rotterdam: Brusse, 1938. 1138 p.
- Newton, 1933 – *Newton A.P.* The European nations in the West Indies, 1493–1688. London: A&C Black Ltd., 1933. 375 p.
- The Cambridge, 1984 – The Cambridge history of Latin America. Ed. by L. Bethell. Cambridge: Cambridge University Press, 1984. Vol. I. Colonial Latin America. 666 p.
- Williams, 1970 – *Williams E.* From Columbus to Castro: The History of the Caribbean, 1492–1969. London: Andre Deutsch, 1970. 576 p.
- Williams, 2010 – *Williams E.E.* Documents on West Indian History. Washington: Eworld Inc., 2010. 310 p.

References:

- Honcharenko, 2022a – *Honcharenko, A.V.* (2022). Antyl's'ki ostrovy u kolonial'niy politytsi Frantsiyi naprykintsi XV – 50-kh rr. XVI st. [The Antilles in the colonial policy of France at the end of the 15th – 1650s century]. *Suchasna nauka: teoretychni ta prykladni aspekty*. VII Vseukrayins'ka mul'tydzysyplinarna naukovo-praktychna Internet-konferentsiya, 31 lypnya 2022, Ukrayina, Zhytomyr: Zbirnyk materialiv. Kyiv: Yarochnenko Ya. V. S. 32-37. [in Ukrainian]
- Honcharenko, 2022b – *Honcharenko, A.V.* (2022). Ispans'ka kolonizatsiya Antyl naprykintsi XV–XVI st. [Spanish colonization of the Antilles at the end of the 15th – 16th century]. *Reformuvannya pravovoyi systemy v konteksti yevrointehratsiynykh protsesiv: materialy VI Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* (m. Sumy, 19-20 travnya 2022 roku). Sumy: Sums'kyi derzhavnyy universytet. S. 22-26. [in Ukrainian]
- Honcharenko, 2024 – *Honcharenko, A.* (2024). Antyly v kolonial'niy politytsi Anhliyi u druhiy polovyni XVI – na pochatku XVII st. [The Antilles in the colonial policy of England in the second half of the 16th – early 17th century]. *Ukrayina–Latyns'ka Ameryka: vyklyky ta perspektyvy hlobal'noho partnerstva: materialy II Mizhnarodnoyi naukovo-yi konferentsiyi* (24-25 lystopada 2023 roku). Odesa: Vydavnychyy dim "Hel'vetyka". S. 151-156. [in Ukrainian]
- Kopelev, 1997 – *Kopelev, D.I.* (1997). Zolotaya epokha morskogo razboya. Piraty, flibust'ery, korsary [The Golden Age of Piracy. Pirates, Buccaneers, Corsairs]. Moskva: Ostozh'e. 495 s. [in Russian]
- Kushnir, 2003 – *Kushnir, A.V.* (2003). Kolonizatsiya Antil'skikh ostrovov i anglo-frantsuzskoe sopernichestvo v Vest-Indii (XVII – pervaya polovina XVIII v.) [The colonization of the Antilles and Anglo-French rivalry in the West Indies (17th – first half of the 18th century)]: dis. ... kand. ist. nauk: 07.00.03. Moskva. 270 s. [in Russian]
- Razilli, 1961 – *Razilli, I.* (1961). Memoar Isaaka Razilli o frantsuzskoy kolonial'oy ekspansii (1626) [Isaac de Razilly's Memoir on French colonial expansion]. *Srednie veka*. Vyp. 20. S. 325-349. [in Russian]
- Andrews, 1984 – *Andrews, K.R.* (1984). Trade, plunder and settlement. Maritime enterprise and genesis of the British empire, 1480–1630. Cambridge: Cambridge University Press. 404 p.
- Boxer, 1957 – *Boxer, C.R.* (1957). The Dutch in Brazil, 1624–1654. Oxford: Clarendon Press. 327 p.
- Devèze, 1977 – *Devèze, M.* (1977). Antilles, Guyanes, la merdes Caraïbes de 1492 à 1789. Paris: Sedes. 382 p. [in French]
- Goslinga, 1971 – *Goslinga, C.Ch.* (1971). The Dutch in the Caribbean and on the Wild Coast, 1580–1680. Assen: Van Gorcum. 647 p.
- Goslinga, 1979 – *Goslinga, C.Ch.* (1979). A short history of the Netherlands Antilles and Surinam. The Hague; Boston: M. Nijhoff. 198 p.
- Hardy, 1928 – *Hardy, G.* (1928). Histoire de la colonisation française. Paris: Larose. 348 p. [in French]
- Hoffman, 1980 – *Hoffman, P.E.* (1980). The Spanish Crown and the Defense of the Caribbean, 1535–1585. Precedent, Patrimonialism and Royal Parsimony. Baton Rouge and London: Louisiana State University Press. 312 p.
- Hyma, 1942 – *Hyma, A.* (1942). The Dutch in the Far East. A history of the Dutch commercial and colonial empire. Michigan: Ann Arbor. 249 p.
- Klerck, 1938 – *Klerck, E.S.* (1938). History of the Netherlands East Indies. Vol. 1. Rotterdam: Brusse. 1138 p.
- Newton, 1933 – *Newton, A.P.* (1933). The European nations in the West Indies, 1493–1688. London: A&C Black Ltd. 375 p.
- The Cambridge, 1984 – The Cambridge history of Latin America. Ed. by L. Bethell. Cambridge: Cambridge University Press, 1984. Vol. I. Colonial Latin America. 666 p.
- Williams, 1970 – *Williams, E.* (1970). From Columbus to Castro: The History of the Caribbean, 1492–1969. London: Andre Deutsch. 576 p.
- Williams, 2010 – *Williams, E.E.* (2010). Documents on West Indian History. Washington: Eworld Inc. 310 p.

Отримано 03.09.2025

Отримано в доопрацьованому вигляді 18.10.2025

Прийнято до друку 01.12.2025

Submitted 03.09.2025

Received in received form 18.10.2025

Accepted for publication 01.12.2025

